

Tjerk Vermaning

Een markant amateurarcheoloog in Drenthe

Tekst

Wijnand van der Sanden

Op 11 oktober 1987 overleed Tjerk Vermaning op de leeftijd van 58 jaar. Hij was inmiddels zo'n bekende Nederlander dat het Nieuwsblad van het Noorden bij het bericht van zijn overlijden een foto plaatste van de afscheidsbijeenkomst. Een half jaar later publiceerde de krant een foto van de verstrooiing van Vermanings as op een akker in Hoogersmilde. Op de achtergrond priemt de meer dan 300 meter hoge zendmast van Hoogersmilde dreigend naar de donkere wolkenlucht.

Tjerk Vermaning met werkgereedschap om te slijpen

Daar, vlakbij die in 1960 in gebruik genomen zendmast, begon wat uiteindelijk 'De Zaak Vermaning' is gaan heten, een affaire die de Nederlandse archeologische gemoederen decennialang heeft beziggehouden. Het epicentrum van die affaire lag in het hart van Drenthe, de regio waar Tjerk Vermaning actief was. Vermaning, in 1929 in de gemeente Staphorst geboren, was van huis uit messen-, scharen- en grasmaaimachineslijper. Al op jonge leeftijd raakte hij in de ban van de archeologie, in het bijzonder de Oude Steentijd, het Paleolithicum (de periode vóór 10.000 v.Chr.). Zijn wel heel specifieke interesse was gewekt door het zien van de vuistbijl van Wijnjeterp in de toenmalige oudheidkamer in Gorredijk. Zulke Neanderthaler-werktuigen wilde hij ook in Drenthe vinden. Kort daarop verhuisde hij met zijn schip naar de Witte Wijk bij Hoogersmilde. In dat deel van Drenthe had hij, naar eigen zeggen, de meeste kans op het aantreffen van werktuigen van de rond 40.000 jaar geleden uitgestorven mensensoort.

Bijzondere ontdekkingen

In januari 1965 leek hij prijs te hebben. Op een akker nabij Hoogersmilde ontdekte hij meer dan honderd vuurstenen werktuigen en afvalstukken, die vervolgens door de archeologen van het Biologisch-Archeologisch Instituut (BAI) van de Rijksuniversiteit Groningen en het Drents Museum aan de Neanderthaler werden toegeschreven. De ouderdom werd op ca. 50.000 jaar geschat. De vondsten werden aangekocht door het Drents Museum en het jaar daarop werd Vermaning de Culturele Prijs van Drenthe toegekend. Hij kreeg van de Provincie een toelage om te kunnen blijven zoeken en het Drents Museum hielp hem met het inrichten van een museumschip. Nieuwe vondsten waren er ook. Vermaning kwam voor de dag met losse vuistbijlen,

een grote concentratie midden-paleolithische artefacten (Hijken) en zelfs een exotisch, neolithisch aandoend depot met bijlen, beitels en 'speerpunten' (Ravenswoud, Fr.). Het werd allemaal met graagte aangekocht. Vermanings relatie met de beroepsweld verslechterde echter zienderogen. Hij voelde zich niet voldoende gewaardeerd door de professionele archeologen. De bureaugeleerden ontbeerden het inzicht dat hijzelf als praktijkarcheoloog wél had, zo ventileerde hij zijn ongenoegen in de pers.

Vervalsingen?

Om een lang verhaal kort te maken: in 1975, na een gedetailleerd onderzoek van zijn vondsten door drs. Dick Stapert van het BAI, werd Vermaning beschuldigd van het vervalsen van werktuigen en van oplichting. In 1977 werd hij door de rechtbank in Assen veroordeeld, maar een jaar later sprak het hof in Leeuwarden hem vrij, omdat niet bewezen werd geacht dat hij de artefacten zelf vervaardigd had. Het hof liet daarbij in het midden of de stenen echt of vals waren. De pers bleef ook tijdens deze roerige jaren op de hand

Tjerk Vermaning ontvangt de landelijke pers in 1975

van de praatgrage *selfmade man* die het opnam tegen de gevestigde orde. Na de uitspraak kwam de Zaak Vermaning in een nieuwe fase. In 1978 schaarde een grote groep supporters – ze noemden hun vereniging Aktieve Praktijkarcheologie Nederland (APAN) – zich achter Vermaning. Deze amateurarcheologen waren overtuigd dat de wetenschap het mis had, dat het materiaal wel degelijk authentiek is en dat Vermaning eerherstel verdiende. Een door hen gewenste opgraving op Vermanings derde grote vindplaats (Eemster) liep vast op interne onenigheid, waarop de Provincie de toegezegde financiering introk. Vermaning raakte gedesillusionerd, verkocht zijn fossielen en zijn niet-omstreden archeologica – want die had hij ook! – en stierf korte tijd later. De APAN hield het vuurtje daarna brandende.

Stroomversnelling

Anno 2018 lijkt de rust weergekeerd te zijn. De vakwereld is unaniem van mening dat de artefacten die een rol speelden in het proces geen authentieke midden-paleolithische artefacten zijn, maar falsificaties. In de herfst van dit jaar zal het

boek 'Valsheid in gesteente' het licht zien, waarin nog eens nader uit de doeken wordt gedaan waarin Vermanings stenen verschillen van echte vuistbijlen, schaven en schrabbers uit het Midden-Paleolithicum. Toch zijn niet alle vragen opgelost. Wat was precies de rol van Vermaning? Was hij de bedenker én uitvoerder of was hij slechts het hulpje van een 'hoofd-dader'? En in het laatste geval: wie was dan dat brein achter de vervalsingen. Het is te hopen dat deze vragen ooit nog eens opgehelderd worden.

De Zaak Vermaning heeft alle betrokkenen veel energie gekost. Was het allemaal voor niets? Nee, dat ook weer niet. De affaire heeft het onderzoek naar het Midden-Paleolithicum in een stroomversnelling gebracht. Veel amateurarcheologen bekwaamden zich in het zoeken naar en herkennen van midden-paleolithische artefacten, al dan niet samen met beroepsarcheologen. Dat heeft geleid tot veel nieuwe vindplaatsen en honderden artefacten waar niets mis mee is. Vermanings droom is uitgekomen. De Neanderthaler is niet meer weg te denken uit Drenthe.

Dit artikel is eerder gepubliceerd in kwartaalblad nr. 99 (september 2018) van Stichting Het Drentse Landschap.